

MUZEJA, ARCHIWA, ZBIORY MUSEUMS, ARCHIVES, COLLECTIONS

ZBIORY DENDROLOGICZNE DAWNEGO KRAKOWSKIEGO MUZEUM TECHNICZNO-PRZEMYSŁOWEGO W MUZEUM OGRODU BOTANICZNEGO UNIwersYTETU JAGIELLOŃSKIEGO

The dendrological collection of the former
Cracow Technical-Industrial Museum in the
Museum of the Jagiellonian University Botanic
Garden

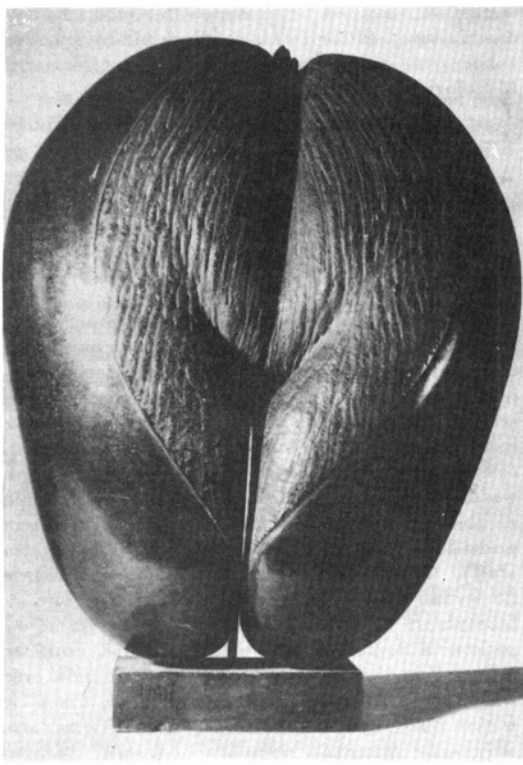
Okazy owoców i nasion, a także próbki drewna gromadzone są w Ogrodzie Botanicznym UJ od ponad 200 lat. Większość z nich zebrana została przez związanych z Uniwersytetem przyrodników. Znacznie mniejszą grupę stanowią zbiory przekazane przez różne instytucje. Wśród nich na uwagę zasługują zbiory dendrologiczne dawnego Krakowskiego Muzeum Techniczno-Przemysłowego, istniejącego w latach 1868–1950 [3].

Początkiem Krakowskiego Muzeum Techniczno-Przemysłowego było 5000 okazów przywiezionych przez Adriana Baranieckiego (1828–1891) z Anglii i Francji; wśród nich znalazły się również próbki drewna pochodzące z różnych kontynentów. Napływające w następnych latach liczne dary, często w postaci całych kolekcji, powiększały zbiory. Szczególnie wiele było wśród nich okazów botanicznych, jako „surowców” dla przemysłu, rzemiosła i rolnictwa. Już w 1875 r. Muzeum posiadało 1561 okazów nasion i 71 okazów roślin lekarskich (Arch. m. Krakowa MPA 174). W następnych latach kolekcja powiększyła się m. in. o dwa zielniki roślin „miododajnych”, przekazane dnia 20.IX.1878 przez Towarzystwo Pszczelno-Jedwabnicze i Sadownicze, oraz różnorodne okazy pochodzące z zamiany (5.IV.1884) z Akademią Techniczno-Przemysłową w Krakowie (Arch. m. Krakowa MPA 174). W 1889 r. zbiory dendrologiczne obejmowały próbki drewna „w stanie wypolerowanym” różnych gatunków użytkowych drzew: indyjskich, chińskich, brazylijskich, australijskich, afrykańskich i europejskich. W czasach Baranieckiego ekspozycja muzealna podzielona była na kilka działów, z których jeden – „nasion rolniczych i narzędzi” – poświęcony był okazom botanicznym. Były tam eksponowane nasiona i owoce roślin uprawnych: przemysłowych (głównie oleistych), przyprawowych i aromatycznych oraz różnych gatunków kawy, tytoniu i kakao [5]. Muzeum od czasu do czasu organizowało również wystawy okresowe. W dniach 19–27.II.1884 r. eksponowano zbiory nadesłane przez Stefana Szolc-Rogozińskiego (1861–1896) z Afryki zacho-

dniej. Oprócz tego, pokazano wtedy również surowce roślinne z Natalu (Afryka południowa), kilkanaście okazów botanicznych przywiezionych z Afryki przez Antoniego Rehmana (1840–1917), a także otrzymane z Wystawy Paryskiej próbki zachodnioafrykańskich roślin użytkowych, m. in. „okazy trzciny i różnych gatunków mączki cukrowej, kawy, herbaty, tytoniu, sorga (zboża Kafarów), prosa, gorzkich migdałów, orzechów ziemnych, nasion kleszczewiny, włókien pokrzywy” [6]. Po śmierci Baranieckiego (15.X.1891) znacznie zmalała liczba przekazywanych darów. Muzeum, pod wpływem koncepcji następnych dyrektorów zmieniło swój charakter, specjalizując się w dziedzinie artystyczno-przemysłowej. W latach 1909–1913 zbudowano nowy gmach przy ulicy Smoleńsk 9 [4]. Czynniki te sprawiły, że gruntownie zreorganizowano zbiory, całkowicie likwidacji uległa część botaniczna. Już 23.I.1907 r. zatwierdzono selekcję zbiorów Muzeum. Wydzielone okazy przyrodnicze przekazano do „gabinetu przyrodniczego UJ” [3]. Wtedy prawdopodobnie trafiły do Ogrodu Botanicznego próbki nasion użytkowych gatunków roślin z Afryki wschodniej, oraz owoce i nasiona z Kamerunu – być może S. Szolc-Rogozińskiego. Następną partia eksponatów z Muzeum Techniczno-Przemysłowego została przekazana do Ogrodu Botanicznego UJ na początku 1961 r. W zbiorach archiwalnych Muzeum Narodowego w Krakowie zachowała się kartoteka okazów Muzeum Techniczno-Przemysłowego, jak również kwit depozytowy z dnia 14.XII.1960 r. (LMN/2b/III-b/8/60) zawierający spis 716 pozycji przekazywanych Ogrodowi eksponatów, co nastąpiło 5.I.1961 r. Ponadto pojedyncze okazy trafiły z Muzeum do Ogrodu również w innych latach. Oczywiście nie zachowała się do tego żadna dokumentacja. Przypadkowo w Muzeum Narodowym w Krakowie natrafiłem na wizytówkę Józefa Rostafińskiego (1850–1928), pochodzącą z lat 80-tych XIX w. (MNK IV-V-336/737). Zawiera ona prośbę do Baranieckiego o przysłanie owocu *Lodoicea* [Lodoicea maldivica (J. F. Gmel.) Pers.]. Był to owoc ofiarowany Muzeum w 1870 r. [Arch. m. Krakowa MPA 173] przez hr. Włodzimierza Dzieduszyckiego (1825–1899). Nie został nigdy zwrócony i obecnie znajduje się w Muzeum Ogrodu Botanicznego (ryc. 1).

Jaki jest aktualny stan kolekcji?

Zbiór pochodzący z byłego Krakowskiego Muzeum Techniczno-Przemysłowego znajdujący się obecnie w Muzeum Ogrodu Botanicznego UJ liczy 535 okazów. Obejmuje: 21 oszlonych arkuszy zielnikowych, 33 modele jablek i gruszek naturalnej wielkości (wyrób z papier-maché firmy H. Arnoldi, Gotha, kupione od Karola [?] Langiego w 1885 r.), 445 próbek drewna, oraz 37 okazów nasion i owoców. Najwięcej z nich pochodzi z Ameryki Południowej – 149, natomiast najlepiej oznaczone są europejskie. Na podstawie zachowanych materiałów archiwalnych oraz etykiet ustaliłem ofiarodawców zbiorów botanicznych. Poniżej podaję ich

Ryc. 1. Owoce *Lodoicea seszelskiej* [*Lodoicea maldivica* (J. F. Gmel.) Pers.] ofiarowany przez W. Dzieduszyckiego. Wys. 42 cm, największy obwód 93 cm. Stan przed 1980 r. Muzeum Ogrodu Botanicznego UJ.

spis oraz liczbę okazów i datę ich przekazania do Krakowskiego Muzeum Techniczno-Przemysłowego: Abrahamowicz (brak imienia) – 2 okazy z Wystawy Paryskiej, 1878 r., Adrian Baraniecki – 1, Franciszek Bartynowski – drewno kopalne z przekopu Wisły w Krakowie, 1880 r., Stanisław Czerwiński – 1 okaz liany z prowincji Jujuy (Argentyna), 1892 r., Włodzimierz Dzieduszycki – owoc *Lodoicea seszelskiej*, 1870 r., ks. Eugeniusz Janota – 34 przekroje drzew, Tatry, Babia Góra, ok. 1878 r., Adam Jaroszyński – próbka drewna „berek” (gruszy klonowatej), Podole, 1895 r., Konstatnty Jelski – próbka drewna *Tectona grandis* L. f., 1880 r., F. Maciejow-szczyk – próbka „czarnego dębu”, Kraków, przed 1880 r., Artur Müldner – 34 próbki drewna, Brazylia, Afryka, 1887 r., Henryk Müldner – 5 próbek drewna, Argentyna, 1888 r., Wojciech Zygmunt Raszowski – 43 próbki drewna i krzewów polskich, 1871 r., J. Romt – okaz *Quercus* sp., Anglia, prof. Władysław Rozwadowski – 3 okazy, Adam Sapielha – 4 okazy wyrobów z drewna, Krasiczyn, 1877 r., Antoni Suchocki – 118 próbek drewna, głównie Ameryka Południowa, ok. 1887 r., Stefan Szolc-

Rogoziński – 1 okaz, Antoni Waga – 5 okazów, Kaukaz, Europa południowa, 1874–1880., T Wojtych – 4 próbki fornitów, przed 1884 r., Wrześniowski (brak imienia) – próbka drewna *Guaiaacum officinale* L., Domingo, Jamajka, Andrzej Zamojski – 2 karty wizytowe z kory brzozonej, przed 1880 r., Zarząd dóbr arcyksięcia Albrechta w Żywcu – krążek drewniany do przekładania serów, 1877 r., Napoleon Żaba – grudka gumy „kauri”, 1897 r.

W zależności od rodzaju etykiet w opisywanym zbiorze można wyróżnić kilka grup:

1. Eksponaty (55 sztuk) z etykietą z nadrukiem „Muzeum Techniczno-Przemysłowe Krakowskie”.
2. Małe etykiety z drukowanymi ramkami. Zawierają najczęściej napisany ołówkiem numer akcesji. Są to jedyne etykiety znajdujące się na nie oznaczonych okazach z Australii i Ameryki Południowej.
3. Etykiety zawierające nazwę łacińską i ludową, pochodzenie oraz zastosowanie. Znajdują się najczęściej na okazach z Azji, Europy i Afryki.
4. Małe etykiety z nadrukiem „Museum Horti Botanici Crac.” zawierające sygnaturę miejsca, pochodzą z inwentaryzacji w 1987 r.

Wśród omawianego zbioru na uwagę zasługują dwie kolekcje. Pierwsza z nich – W. Z. Raszowskiego – licząca 43 próbki drewna, jest prawdopodobnie najstarszą jego częścią. Sądząc po etykietach, pochodzi być może z 1 ćwierci XIX w. W zachowanych materiałach archiwalnych brak niestety danych na temat miejsca, z którego zostały zebrane. Druga z nich – to przekroje przez pnie zebrane przez przyrodnika, księdza Eugeniusza Janotę (1823–1878). Wszystkie okazy są oznaczone, większość (24 z 34) ma dokładnie podane miejsce, z którego zostały zebrane: 14 okazów pochodzi z Tatr, a 10 – z Babiej Góry. Są to najczęściej próbki drzew z regla dolnego, górnego i kosodrzewiny. Dokumentują badania Janoty nad rozmieszczeniem pionowym drzew i krzewów w górach [1, 2]. Część zbiorów przyrodniczych Krakowskiego Muzeum Techniczno-Przemysłowego znajdujących się obecnie w Muzeum Ogrodu Botanicznego UJ nie spełnia wymagań nowoczesnego muzealnictwa przyrodniczego. Okazy dendrologiczne były bowiem gromadzone przede wszystkim jako przykład surowca dla rzemiosła artystycznego, meblarstwa, budownictwa itp. Stąd ich wygląd: prostokątne płytki, z jedną ścianką politurowaną, często podany ciężar właściwy oraz sposoby użytkowania, brak natomiast dokładnego oznaczenia gatunków drzew, z których pochodzą. Obniża to niewątpliwie botaniczne znaczenie kolekcji, nie umniejsza jednak jej wartości historycznej. Krakowskie Muzeum Techniczno-Przemysłowe było pierwszą tego typu placówką na ziemiach polskich i jedną z pierwszych w Europie. Liczne reorganizacje Muzeum, oraz jego likwidacja, rozproszyły zbiory. Ucierpiała na tym zwłaszcza część przyrodnicza –

tym większą wartość mają zatem te okazy, które przetrwały w Muzeum Ogródu Botanicznego UJ.

LITERATURA

- [1] JANOTA E. 1859. Wiadomość historyczna i jeograficzna o Żywiecczyźnie, ss. I-XXXVI, 1-105. Redakcja Gwiazdki Cieszyńskiej, Cieszyn.
- [2] JANOTA E. 1867. Nieco o zasięgu pionowym drzew i krzewów w Tatrach. *Spraw. Kom. Fizyograf.* 1: 165-274.
- [3] KOŁODZIEJOWA B. 1976. Miejskie Muzeum Przemysłowe im. Dr Adriana Baranieckiego w Krakowie 9: 185-230.
- [4] KOPFF A. 1962. Muzeum Narodowe w Krakowie. Historia i zbiory. ss. 3-110. Krakowskie Zakłady Graficzne, Kraków.
- [5] LUSZCZKIEWICZ W., BELCIKOWSKI A. 1872. Dr Adrian Baraniecki i jego Muzeum techniczno-przemysłowe w Krakowie. *Tygodnik Ilustrowany*, ser. II, t. X, 256: 249-251. Warszawa 11/23.XI. 1872 r.
- [6] Wystawa przedmiotów z wyprawy zachodnio-afrykańskiej S. S. Rogozińskiego w Lutym 1884 r. 1884. ss. 1-8. Muzeum Techniczno-Przemysłowe, Kraków.

Materiały archiwalne

Archiwum m. Krakowa: MPA 173, MPA 174

Muzeum Narodowe w Krakowie: kartoteka okazów Krakowskiego Muzeum Techniczno-Przemysłowego, kwit depozytowy LMN/Zb/III-b/8/60, wizytówka MNK IV-V-336/337.

Piotr S. KÖHLER

RECENZJE BOOK REVIEWS

HALL G. S., HAWKSWORTH D. L. *International Mycological Directory*; 2: International Mycological Association and C. A. B. International Mycological Institute, 1990, ss. 163, brosz. ISBN 0-85198-693-5.

Wymieniona wyżej książeczka jest bardzo potrzebna wszystkim mającym do czynienia z grzybami. Jest to podstawowy informator, który można nazwać przewodnikiem po świecie mikologicznym. Zawiera on głównie obszerny wykaz (z adresami) istniejących mikologicznych towarzystw oraz instytucji wraz z treściwymi danymi na temat obszaru i zakresu ich działalności naukowej i wydawniczej. Znalazły się nim również wykazy zielników oraz ich

zawartość. Zawiera także dane o bibliotekach, wydawnictwach, filmach oraz źródłach informacji. Na zakończenie autorzy zamieścili statut International Mycological Association.

Alina SKIRGIELLO

HOLMGREN P. K., HOLMGREN N. H., BARNETT L. C. (red.), *Index Herbariorum*. Part I: The Herbaria of the World. 8th ed. *Regnum Vegetabile* 120, ss. 693. New York Botanical Garden, Bronx - New York, 1990. ISBN 0-89327-358-9

Kolejna, ukazująca się po dziewięciu latach, ósma już edycja *Index Herbariorum* przynosi najnowsze dane o stanie zbiorów botanicznych na świecie, w odniesieniu do wszystkich grup organizmów uważanych tradycyjnie za rośliny. Informacja obejmuje nazwę instytucji, akronim zielnika, dokładny adres, telefon, telex i fax, datę założenia zielnika, wielkość zbioru, ważniejsze kolekcje, liczbę typów, zasady korzystania ze zbioru i wykaz osób zatrudnionych (tym razem podzielonych na dwie kategorie: *staff* i *associated staff*). Główny wykaz zielników w przeciwieństwie do wydań poprzednich (gdzie ułożone były one alfabetycznie wg miast), zestawiono alfabetycznie wg państw, a dopiero w ich obrębie - alfabetycznie wg miast. Końcowe indeksy (nazwisk, akronimów oraz ważniejszych kolekcji) pozwalają na łatwą orientację w tym obszernym informatorze. Wszystkie zawarte w *Indeksie* informacje zgromadzone w formie komputerowej bazy danych, co zdaniem autorów, pozwoli na znacznie szybsze przygotowanie przyszłych edycji *Indeksu*. W oparciu o te dane, już w obecnym wydaniu można było łatwo podać syntetyczne dane o zbiorach w części wstępnej oraz wykazy tabelaryczne w dodatku (*Appendix I*). Poza swą podstawową funkcją informatora o zbiorach, *Index* jest również najpełniejszą książką adresową i telefoniczną dla wszystkich pracujących na polu szeroko pojętej geobotaniki, w szczególności zaś taksonomii i fitogeografii. Jest to jedno z tych podstawowych opracowań warsztatowych, którego nie może braknąć w żadnej poważnej bibliotece botanicznej. Na zakończenie drobne sprostowanie: informacja w tabeli 4 (s. 483) o przeszło 60 tysiącach typów zgromadzonych w polskich zielnikach, jest najprawdopodobniej wynikiem pomyłki w obliczeniach. W rzeczywistości nie jest ich więcej niż kilka tysięcy. Spośród 54 polskich zielników *Index* podaje informacje o niespełna 24-ch. Niby to mało, ale trzeba zauważyć, że połowa z nich to zbiory nie wymieniane w poprzednich edycjach *Index Herbariorum*; ponadto wśród tych 24 zielników są wszystkie ważniejsze nasze kolekcje, obejmujące 92% całości polskich zbiorów.

Zbigniew MIREK

RANDUŠKA D., ŠOMŠAK L., HABEROVA J. *Farebný atlas rastlin*. Vydavateľstvo Obzor, Bratislava,